

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ РІВНЯ ІНТЕЛЕКТУ НА СТАВЛЕННЯ ДО ВАКЦИНАЦІЇ ПРОТИ COVID-19

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE INFLUENCE OF INTELLIGENCE LEVEL ON ATTITUDES TOWARDS VACCINATION AGAINST COVID-19

У статті проаналізовано психологічні особливості впливу рівня інтелекту на ставлення до вакцинації проти Covid-19; висвітлено основні категоріальні підходи до трактування поняття «інтелект». Проаналізовано основні соціально-психологічні фактори, які впливають на формування ставлення індивіда до власного здоров'я та вакцинації. Розглянуто основні причини формування неоднозначного ставлення людей до питань збереження, зміцнення здоров'я й формування здорового способу життя. Виявлено основні критерії, які детермінують формування адекватного та неадекватного ставлення людей до вакцинації. Розкрито особливості впливу пандемії на психічне здоров'я осіб середнього віку. Доведено, що коронавірус по-різному впливає на населення й найкраще ця різниця простежується між жінками та чоловіками не лише в протіканні самої хвороби, а й у її довготривалих наслідках для стану психічного здоров'я. Особливу увагу звернено на інтелект як одну з провідних детермінант ставлення до вакцинації проти Covid-19. Когнітивний, емоційний і мотиваційно-поведінковий компоненти ставлення до вакцинації проти Covid-19 багато в чому залежать від психологічної компетентності особистості. Вони характеризують знання людини про вакцинацію, розуміння нею ролі здоров'я в життєдіяльності, відповідність її самооцінки психічному та соціальному стану суспільства в умовах пандемії. Ставлення до вакцинації безпосередньо взаємопов'язано з культурним капіталом людини, зокрема освітою, вихованням, цілями й установками.

Констатовано, що ставлення до вакцинації сьогодні прийнято розглядати в рамках континуальної моделі, де крайніми полюсами є повне прийняття та відмова від вакцинації, а проміжними формами – види так званої «нерішучості».

В умовах відносно нестабільної епідеміологічної обстановки важливо формувати адекватне ставлення людей до власного здоров'я та корегувати дистресові побуювання. Збереження оптимального психо-емоційного балансу дасть змогу нівелювати панічні настрої.

Представлено результати діагностики особливостей впливу рівня інтелекту на ставлення до вакцинації проти Covid-19 у педагогічних і технічних працівників середнього віку. Запропоновано можливі шляхи формування адекватного ставлення населення до вакцинації проти Covid-19 і методи боротьби з інфекцією.

Ключові слова: інтелект, ставлення до вакцинації проти Covid-19, пандемія, ставлення до здоров'я, когнітивний, емоційний і мотиваційно-поведінковий компоненти

ставлення, офіційний портал fake news, скоординований підхід до інформації.

The article analyzes the psychological features of the influence of the level of intelligence on the attitude to vaccination against Covid-19; the main categorical approaches to the interpretation of the concept of "intelligence" are highlighted. The main socio-psychological factors that influence the formation of an individual's attitude to their own health and vaccination are analyzed. The main reasons for the formation of ambiguous attitudes of people to the preservation, promotion of health and the formation of a healthy lifestyle are considered. The main criteria that determine the formation of adequate and inadequate attitude of people to vaccination are identified. The specifics of the pandemic's impact on the mental health of middle-aged people have been revealed. Coronavirus has been shown to affect populations in different ways, and this difference is best seen between women and men, not only in the course of the disease itself, but also in its long-term effects on mental health.

Particular attention is paid to intelligence as one of the leading determinants of the attitude to vaccination against Covid-19. Cognitive, emotional, motivation and behaviour components of the attitude to vaccination against Covid-19 largely depend on the psychological competence of the individual. They characterize a person's knowledge of vaccination, his understanding of the role of health in life, the compliance of his self-esteem with the mental and social state of society in a pandemic. Attitudes toward vaccination are directly related to a person's cultural capital, including education, upbringing, goals, and attitudes.

It is stated that the attitude to vaccination is now considered in the framework of the continuous model, where the extreme poles are the full acceptance and rejection of vaccination, and intermediate forms – the types of so-called "indecision".

In a relatively unstable epidemiological situation, it is important to create an adequate attitude of people to their own health and correct distress fears. Maintaining optimal psycho-emotional balance will help reduce panic.

The results of diagnostics of the peculiarities of the influence of the level of intelligence on the attitude to vaccination against Covid-19 in pedagogical and technical workers of middle age are presented. Possible ways of creating an adequate attitude of the population to vaccination against Covid-19 and methods of combating disinformation are suggested.

Key words: intelligence, attitude to vaccination against Covid-19, pandemic, attitude to health, cognitive, emotional and motivation and behaviour components of attitude, official fake news portal, coordinated approach to information.

УДК 159.9

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.32.6>

Гештьєн Е.О.

студентка 4 курсу
Вінницький державний
педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Шевченко О.С.

студент 2 курсу
Вінницький державний
педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Постановка проблеми. 2020-й рік – час поширення коронавірусу по всьому світі – кинув виклик людству. Пандемія зачепила всі

аспекти суспільного й особистого життя людей, цілих держав. У щоденний ужиток увійшли слова «карантин», «локдаун», «над-

звичайний стан», «епідемія», «пандемія», «колективний імунітет» та інші суміжні поняття. Covid-19 вплинув на глобальну економіку, світову політику, міжнародні відносини і змінив цінності й установки суспільства, звички та повсякденні реалії.

Період пандемії супроводжується постійними ситуаціями невизначеності. Люди по всьому світі зараз не мають точного уявлення про те, що відбуватиметься в їхньому житті найближчим часом. Ситуація ускладнюється за рахунок дефіциту достовірної інформації про захворювання, засоби лікування і профілактики, жертви, можливості медицини, тоді як у засобах масової інформації та соціальних мережах транслюється велика кількість повідомлень, які не завжди викликають довіру. У результаті в багатьох людей виникає страх, розгубленість, тривожність тощо.

Кожній людині доводиться постійно приймати незвичні рішення щодо організації своєї життєдіяльності в умовах пандемії, зокрема рішення про вакцинацію проти Covid-19, яке обумовлюють її знання про цінність здоров'я, про основні фактори, які чинять позитивний і негативний вплив на здоров'я тощо.

Детермінанти недовіри та відмови від вакцинації можуть бути водночас і бар'єром, і фактором, що сприяє. Наприклад, експерти зазначають, що високий рівень інтелекту не є значимим показником у формуванні ставлення особи до вакцинації проти Covid-19. Проте в низці досліджень показано, що високий рівень інтелектуальних здібностей може бути фактором, який потенційно перешкоджає формуванню в індивіда позитивного ставлення до вакцинації.

Статус проблеми інтелекту є парадоксальним з різних точок зору: парадоксальні і його роль в історії людської цивілізації, і характер його досліджень у галузі психологічної науки тощо. Сьогодні цікавість та інтерес до психологічних особливостей впливу рівня інтелекту на ставлення до вакцинації проти Covid-19 в осіб зрілого віку набуває особливої гостроти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічною основою для визначення психологічної сутності поняття «інтелект» слугують концепції таких дослідників, як Р. Кеттел, Дж. Гілфорд, І. Сеченов, Ф. Гальтон, С. Рубінштейн, Е. Торндайк, Б. Теплов та інші.

Категорія «ставлення» як предмет наукового пізнання розроблена В. Бехтеревим, О. Лазурським, В. М'ясищевим, С. Рубінштейном, С. Франком та іншими; на основі їхніх наукових праць у психологічній науці наприкінці ХХ ст. зародилася концепція «ставлення до здоров'я», яку розглядала та розвивала в працях низка авторів, а саме: О. Башмакова, Р. Березовська, П. Гусак, С. Дерябко,

О. Єжова, І. Журавльова, Л. Куліков, В. Кабієва, Г. Нікіфоров, В. Петрович, В. Ясвін та інші. Вивченню різних аспектів поняття «ставлення до вакцинації» присвятили праці Н. МакДоналд, Р. Батлер, Е. Бистрьом, С. Кауфман, Е. Дубе й інші.

Постановка завдання. Розкрито психологічні особливості взаємозв'язку та впливу рівня інтелекту на ставлення до вакцинації проти Covid-19.

Виклад основного матеріалу дослідження. У багатьох психологічних дослідженнях інтелект розглядають як систему психічних механізмів, які обумовлюють здатність побудувати індивідом суб'єктивної картини світу [5]. У психологічному словнику [4, с. 125] інтелект визначається як відносно стійка структура розумових здібностей. У низці психологічних підходів і теорій учені ототожнюють інтелект із системою розумових операцій, зі стилем діяльності і стратегією розв'язання проблем, з ефективністю індивідуального підходу до кожної конкретної ситуації, що вимагає пізнавальної активності, з когнітивним стилем тощо.

Вивчення та трактування інтелекту ґрунтується на тій чи іншій його моделі, яка, у свою чергу, опирається на певні апіорні теоретичні моделі, а потім верифікується в емпіричному дослідженні. У психології виділяють два провідні підходи до вивчення інтелекту: когнітивний (визначає інтелект крізь призму основних його проявів у пізнавальній діяльності особистості, зокрема активізацію мисленнєвого акту, пам'яті, уяви й інших психічних функцій) і категоріальний, який дає змогу виявити структуру інтелекту, механізми та умови його розвитку й функціонування.

У ході проведення аналізу експериментально-психологічних досліджень вітчизняних і зарубіжних психологів виділяють такі категоріальні підходи до поняття «інтелект»:

1) феноменологічний підхід (М. Вергеймер, Д. Дей, К. Дункер, М. Карнес тощо) виник у часи становлення психології як науки, яка як основна категорія розглядає інтелект, а до «вічних», «планетарних» проблем відносить проблему його природи та сутності;

2) вимірвальний (або тестологічний) підхід (Р. Амтхауер, А. Анастасі, Б. Басс і Б. Аволіо, Н. Бейлі, А. Біне і Т. Сімон, Р. Кеттелл, Ч. Спірмен, Р. Стернберг, Р. Торндайк та інші) співвідносить інтелект із психофізіологічними функціями особистості. До того ж робиться акцент на органічному характері інтелектуальних відмінностей між людьми;

3) генетичний підхід. Його прихильники – А. Біне й У. Чарлсворз – стверджують, що навколишнє середовище здійснює вагомий вплив на пізнавальний розвиток особистості. У межах цього підходу інтелект трактується як

уже досягнутий, стійкий рівень психічного розвитку, а не як здатність до пізнання;

4) факторний підхід (Д. Векслер, Г. Гарднер, Дж. Гілфорд, Ч. Спірмен, Л. Терстоун та інші). Теорія інтелекту, запропонована Ч. Спірменом, базується на факті наявності позитивної кореляції між даними розв'язання досліджуваними різних тестів інтелекту. Концепція Л. Терстоуна акцентує увагу на неможливості виокремлення загального інтелекту [9]. На основі багатьох емпіричних досліджень Л. Терстоун виокремив більше 10 групових факторів, а 7 із них він ідентифікував і назвав як «первинні розумові здібності»;

5) регуляційний підхід (Ж. Піаже, Р. Стернберг, Л. Терстоун та інші). Згідно з парадигмою запропонованого підходу, інтелект розглядається як уміння адаптуватися до нових соціальних умов існування та міжособистісної взаємодії;

6) структурно-функціональний (Д. Завалишина, Л. Засекіна, М. Смульсон, Б. Теплов). Прихильники зазначеного підходу трактують інтелект як складну структурно-функціональну систему, що не піддається розмежуванню на види інтелекту;

7) інформаційний підхід (Д. Люсін, Р. Стернберг та інші). Згідно з поглядами Р. Стернберга, альтернативою психометричного підходу є вивчення основних інформаційних процесів, які лежать в основі розв'язання задач, притому розгляд IQ як показник рівня розвитку інтелекту залишається незмінним, а зусилля дослідника концентруються на аналіз когнітивних процесів, які, у свою чергу, дають змогу охарактеризувати індивідуальні відмінності в успішності розв'язання індивідом тестів інтелекту.

Таким чином, інтелект – це відносно стійка структура розумових здібностей індивіда. У низці психологічних концепцій його ототожнюють із системою розумових операцій, зі стилем і стратегією розв'язання проблем, з ефективністю індивідуального підходу до ситуації, що вимагає пізнавальної активності, з когнітивним стилем тощо.

Ситуація з поширенням вірусу Covid-19 внесла свої корективи в усі сфери людського життя: у багатьох країнах зупинено роботу підприємств, припинено роботу навчальних закладів, відмінено громадські заходи, введено обмежений режим пересування, закриті на карантин цілі міста. Усі ці обставини стали причиною появи в людей різного роду страхів, підвищеного рівня тривоги, посилення стресових реакцій, які негативно відображаються на здоров'ї.

Страх заразитися коронавірусом, а також вимушена розлука й ізоляція, викликані карантинном та іншими заходами забезпечення фізичної дистанції, можуть призвести до неба-

жаних наслідків і викликати самотність і панічні стани, особливо серед осіб середнього віку, які більшу частину свого часу включені в соціальні зв'язки.

Аналіз досліджень каліфорнійських і японських учених виявив, що вірус Covid-19 по-різному впливає на різні групи населення й найкраще ця різниця простежується між жінками та чоловіками середнього віку. Ця різниця спостерігається не лише в протіканні самої хвороби, а й у її довготривалих наслідках для стану психічного здоров'я [10].

Психічне здоров'я жінок страждає особливо сильно через збільшення трудового навантаження під час карантину. Масовий перехід на дистанційну форму роботи викликав «епідемію понаднормової роботи», яка найбільшою мірою торкнулася жіночої половини вибірки.

Якщо ж мова йде про вразливість до умов викликаних Covid-19, то зазвичай найбільшою мірою цей вплив відчувають чоловіки, що вчені пов'язують із низкою соціальних, фізіологічних ті генетичних, поведінкових факторів.

Д. Хореш та А. Браун пропонують розглядати ситуацію з поширенням Covid-19 з точки зору психічної травматизації. Так, на їхню думку, експерти з психічної травми – учені та практики, повинні відігравати провідну роль у розв'язанні психологічних наслідків цієї кризової події, оскільки вони володіють потенційно необхідними знаннями для надання допомоги в гострий період появи події, а також у найближчому й віддаленому майбутньому. Згідно з поглядами авторів, пріоритетними галузями роботи психологів і клініцистів повинні стати діагностика, профілактика, інформаційно-просвітницька робота й комунікація з громадськістю, робота з медичним персоналом і дослідження психічного травматизму Covid-19 [9].

Проблема вивчення системи ставлення особистості в психологічній літературі широко представлена в працях Н. М'ясищева, О. Лазурського, С. Рубінштейна, Б. Ломова.

Формування свідомого ставлення до об'єкта пізнання й дії пов'язане з розвитком усіх компонентів системи стимуляції. Усвідомлення свого ставлення до навколишньої дійсності породжує відповідні почуття й емоції, які, у свою чергу, стимулюють діяльність і впливають на розвиток спрямованості особистості.

Ставлення до вакцинації проти Covid-19 сьогодні прийнято розглядати в рамках континуальної моделі, де крайніми полюсами є повне прийняття (vaccine acceptance) і відмова (vaccine refusal/rejection) від вакцинації, а проміжними формами – види так званої «нерішучості» (vaccine hesitancy) [11]. Ця «нерішучість» передбачає різноманітні стратегії ставлення до вакцинації у сфері вакцинапрофілактики, включаючи негативне став-

лення та відмову від вакцинації проти Covid-19, відтермінування вакцинування або навіть просто наявність сумнівів при нейтральному ставленні до вакцинації. Ця модель найбільше відповідає сьогоденній реальності, однак вона є значно складнішою для емпіричного дослідження порівняно з більш традиційним поглядом – поділом на умовних прихильників та умовних противників вакцинації.

Ставлення до власного здоров'я та вакцинації може бути адекватним (тотожним реальності) або неадекватним. Як показує теоретичний аналіз літератури, критеріями рівня адекватності ставлення людей до здоров'я та вакцинації можуть слугувати:

- на когнітивному рівні: міра поінформованості у сфері здоров'я та пандемії Covid-19, знання основних факторів ризику вакцинації, усвідомлення ролі здоров'я в забезпеченні активного і тривалого життя;

- на поведінковому рівні: ступінь відповідності дій і вчинків вимогам здорового способу життя;

- на емоційному рівні: оптимальний рівень тривоги щодо ситуації поширення Covid-19, уміння насолоджуватися станом здоров'я;

- на ціннісно-мотиваційному рівні: висока значимість здоров'я в ієрархії цінностей, наявність мотивації на збереження та зміцнення здоров'я.

Сформоване в людини ставлення до вакцинації може змінюватися з набуттям нового досвіду. Це складний, динамічний і суперечливий процес, що детермінується двома групами факторів:

1. Внутрішні фактори – демографічні (стать, вік, національність), індивідуально-психологічні й особистісні характеристики людини.

2. Зовнішні фактори – характеристика навколишнього середовища, зокрема особливості соціального мікро- та макросередовища, а також професійного середовища, у якому знаходиться людина.

Дані численних експериментальних досліджень свідчать про те, що в жінок спостерігається більш висока самооцінка здоров'я порівняно з чоловіками, що, у свою чергу, й зумовлює формування адекватного ставлення до вакцинації. Здоров'я особливо в умовах пандемії коронавірусу як цінність займає досить високе місце в ієрархії індивідуальних цінностей як чоловіків, так і жінок. Проте варто відмітити, що ставлення жінок до вакцинації й до здоров'я загалом більш діяльне та більшою мірою відповідає карантинним вимогам. У чоловіків через хибне розуміння мужності часто спостерігається тенденція приймати й реалізовувати програму життя.

Одною з провідних детермінант ставлення до вакцинації проти Covid-19 осіб середнього віку ми вважаємо рівень інтелекту. Ког-

нітивний компонент ставлення до вакцинації проти Covid-19 багато в чому залежить від психологічної компетентності особистості. Він характеризує знання людини про вакцинацію, розуміння ролі здоров'я в життєдіяльності, знання основних факторів, які здійснюють як негативний, так і позитивний вплив на імунітет.

Емоційний складник є вкрай значимими в контексті загальної самооцінки особистості, у визначенні її «лінії життя», «плану життя», «життєвого стилю». Емоційний компонент відображає переживання й почуття людини, пов'язані зі станом її здоров'я, а також особливості емоційного стану, зумовлені погіршенням фізичного або психічного самопочуття людини.

Адекватне ставлення до вакцинації формується на основі високої міри поінформованості й компетентності людини у сфері вакцинопрофілактики; знань про основні фактори ризику та антиризиків, а також розуміння ролі здоров'я в забезпеченні її життєдіяльності.

Щоб визначити особливості впливу рівня інтелекту (когнітивної компоненти) на ставлення до вакцинації проти Covid-19 в осіб середнього віку, нами проведено дослідження на базі комунального закладу «ЗШ І–ІІІ ст. № 15 ВМР» і Неліпинського закладу загальної середньої освіти І–ІІІ ступенів, у якому взяло участь 60 педагогічних і технічних працівників середнього віку. Процедура діагностики психологічних особливостей впливу рівня інтелекту на ставлення до вакцинації проти Covid-19 реалізовано за допомогою використання таких методик: тест «Прогресивні матриці Равена» (Л. Пенроуз, Дж. Равен), тест «Соціальний інтелект» (Дж. Гілфорд, М. Саллівен), «Анкета ставлення до вакцинації проти Covid-19», опитувальник «Ставлення до здоров'я» (Р. Березовська).

Діагностуючи рівень інтелекту осіб за методикою «Прогресивні матриці Равена», ми виявили, що більшій частині вибірки властивий середній (38,7%) і вище середнього (32,3%) рівні розвитку інтелектуальних здібностей. Респонденти вміють знаходити потрібну інформацію, аналізувати та синтезувати її, робити логічні висновки, будувати докази, критично опрацьовувати факти, грамотно представити результати власних умовиводів і суджень.

У процесі обробки отриманих даних за методикою «Соціальний інтелект» (Дж. Гілфорд, М. Саллівен) у 51,6% вибірки встановлено середній рівень SQ, що свідчить про вміння досліджуваних адекватно відображати цілі, потреби та наміри учасників комунікації, вони характеризуються ефективною адаптивністю, що допомагає респондентам пристосовуватися до мінливих зовнішніх і внутрішніх

Таблиця 1

		Ставлення до вакцинації	SQ	IQ
		y	x ₁	x ₂
Ставлення до вакцинації	y	1	0,1581	0,5283*
SQ	x ₁	0,1581	1	0,3551
IQ	x ₂	0,5283*	0,3551	1

Рівняння регресії: $Y = -1,145 - 0,02093X_1 + 0,01739X_2$.

умов. Ця якість також пов'язана зі стресостійкістю й умінням швидко орієнтуватися в складних життєвих ситуаціях (пандемія Covid-19).

Синтез отриманих даних за когнітивною, емоційною, поведінковою та ціннісно-мотиваційною шкалами опитувальника «Ставлення до здоров'я» (Р. Березовська) показав, що в осіб середнього віку переважає когнітивний компонент (61,3%) ставлення до здоров'я над емоційним (58,1%), що дає нам підстави говорити про сформованість адекватного й відповідального ставлення осіб середнього віку до здоров'я. Вони свідомі та компетентні у сфері здоров'я, знають основні фактори ризику та антиризиків. Їхні дії та вчинки відповідають вимогам здорового способу життя. Респондентам властивий оптимальний рівень тривоги щодо здоров'я. Вони вміють насолоджуватися станом здоров'я і радіють йому. Здоров'я посідає вагоме місце в індивідуальній ієрархії цінностей досліджуваних, а мотивація на збереження та зміцнення здоров'я сформована в них достатньою мірою.

Діагностуючи ставлення до вакцинації проти Covid-19 за допомогою методики «Анкета ставлення до вакцинації проти Covid-19», ми з'ясували, що 54,8% досліджуваних відповідально ставляться до вакцинації, ретельно зважують усі «за» і «проти», опираючись на свої знання та попередній досвід.

У ході проведеного статистичного кореляційно-регресійного аналізу даних ми виявили, що показник рівня інтелекту значимо впливає на показник ставлення до вакцинації (див. таблицю 1). Високий рівень інтелекту передбачає формування в осіб середнього віку адекватного й відповідального ставлення до вакцинації проти Covid-19 і навпаки.

Оскільки проведене нами дослідження підтверджує суттєвий вплив рівня інтелекту та знань на формування адекватного ставлення до вакцинації, ми вважаємо, що необхідно приділити значну увагу боротьбі з інфодемією, яка сьогодні стрімко поширюється. Потік хибних чуток, неперевірена або навмисно спотворена інформація, пропаганда альтернативного й недоведеного лікування, надлишок інформації призводять до поляризації суспільної думки з питань, що стосуються Covid-19; провокують риторику нена-

висті; підвищують ризик конфліктів, насилля і ставлять під загрозу довготривалі перспективи соціальної згуртованості.

Одним із варіантів розв'язання вищезазначеної проблеми може стати створення загальнодоступного й постійно оновлюваного порталу, який міститиме в собі базу даних fake news, чуток, псевдомедичних порад і буде аналізувати тексти, що циркулюють мережі Інтернет і розсилках у їх можливій варіативності. Інформація на порталі повинна бути чіткою, короткою, зрозумілою, подана доступною мовою, мати посилання на джерела інформації в тому числі іноземною мовою, загалом давати можливість населенню самостійно здійснювати перевірку достовірності свідчень, які отримує кожна окрема людина на своїх каналах. Важливо, щоб такий портал мав офіційні афіліації й широко пропагувався як офіційне джерело інформації.

Таким чином, формування адекватного ставлення до вакцинації проти Covid-19 в осіб середнього віку має здійснюватися за допомогою скоординованого підходу до інформації. Якщо розуміння реальної ситуації в світі допомагає респондентам заспокоїтися, тоді за інформацією потрібно звертатися тільки до достовірних джерел та офіційних порталів.

Висновки з проведеного дослідження. У ході теоретичного й емпіричного дослідження нами встановлено, що однією з провідних детермінант ставлення до вакцинації проти Covid-19 осіб середнього віку є рівень інтелекту. Ставлення до вакцинації безпосередньо взаємопов'язано з культурним капіталом людини, зокрема освітою, вихованням, цілями й установками. У людей із вищим рівнем інтелекту й активно включених в інформаційне поле вищий рівень довіри до знань і науки, а також вони більш відповідально ставляться до власного здоров'я та вакцинації.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні особливостей ставлення до вакцинації проти Covid-19 осіб різних вікових категорій, насамперед осіб пенсійного та юнацького віку. Доцільним є дослідження психологічних механізмів формування ставлення до вакцинації, а також теоретико-методичні засади підготовки психологів до роботи з населенням в умовах пандемії.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Антонова Н.А., Ерицян К.Ю., Дубровский Р.Г. Отказ от вакцинации: качественный анализ биографических интервью. *Теория и практика общественного развития*. 2014. № 20. 211 с.
2. Психологическое состояние людей в период пандемии COVID-19 и мишени психологической работы / О.М. Бойко, Т.И. Медведева, С.Н. Ениколопов, О.Ю. Воронцова, О.Ю. Казьмина. *Психологические исследования*. 2020. № 70. URL: <http://psystudy.ru/index.php/num/2020v13n70/1731-boyko70.html>.
3. Кошман К.Н., Цветкова Л.А. Социально-психологические факторы принятия решения о вакцинации. *Научные исследования выпускников факультета психологии СПбГУ* / под ред. А.В. Шаболтас. Санкт-Петербург, 2016. Т. 4.
4. Психологический словарь / за ред. В.П. Зинченко, Б.Г. Мещерякова. Москва, 2004. 479 с.
5. Рябушкина Т.М. Структуроопределяющие основания сознания. Москва : Издательский дом Высшей школы экономики, 2020. 648 с.
6. Психологические особенности переживания неопределенности при эпидемии covid-19 / И.Г. Скотникова, П.И. Егорова, Ю.Л. Огаркова (Дубинская), Л.С. Жиганов. *Социальная и экономическая психология*. 2020. Т. 5. № 2.
7. Современные исследования интеллекта и творчества. Москва : Институт психологии РАН, 2015. 374 с.
8. Betsch C., Brewer, N.T., Brocard, P. et al. Opportunities and challenges of Web 2.0 for vaccination decisions. *Vaccine*. 2012. Т. 30. №. 25. P. 3727–3733.
9. Horesh D., Brown A.D. Traumatic stress in the age of COVID-19: A call to close critical gaps and adapt to new realities. *Psychological Trauma : Theory, Research, Practice, and Policy*. 2020. № 12 (4). 335 p. URL: <https://doi.org/10.1037/tra0000592>.
10. Larson H.J., de Figueiredo A., Xiahong Z. The state of vaccine confidence 2016: global insights through a 67-country survey. *EBioMedicine*, 2016. Т. 12. 301 p.
11. Larson H.J., Jarrett C., Eckersberger E. Understanding vaccine hesitancy around vaccines and vaccination from a global perspective: A systematic review of published literature. *Vaccine*. 2014. № 32 (19). 2159 p.